

2. Бирюков В. В. Цифровая фотография: перспективы использования в криминалистике: Монография. — Луганск: РИО ЛИВД, 2000.
3. Эйсман А. А. О понятии вещественного доказательства и его соотношении с понятием доказательств других видов // Вопросы предупреждения преступности. — М., 1965. — Вып. 1.
4. Селиванов Н. А., Леви А. А. Правовая регламентация применения научно-технических средств // Социалистическая законность. — 1979. — № 11.
5. Тертышник В. М., Слинько С. В. Взаимодействие следователя с иными подразделениями органов внутренних дел при расследовании преступлений. — Х., 1995.
6. Белкин А. Р. Теория доказывания. — М.: Норма, 1999.
7. Тертышник В. М., Слинько С. А. Теория доказательств. — Х., 1998.
8. Иванов П. Ю. Современные проблемы судебной фотографии // Информатизация и информационная безопасность правоохранительных органов: Сб. тр. / Академия управления МВД России. — М., 2003.

УДК 343.985:343.61

О. С. Саінчин

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА АЛГОРИТМИ ДІЙ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ

Слідчий процес розслідування вбивства в криміналістиці можна розділити на три етапи: початковий, наступний та завершальний. Початковий етап розслідування вбивства починається з моменту знаходження ознак вчинення злочину. На даному етапі характерним є проведення таких слідчих дій і оперативно-розшукових заходів: огляд місця події; проведення оперативно-розшукових заходів; допит можливого підозрюваного; допит свідків, очевидців; огляд живих осіб; призначення судово-медичних експертиз та ін. На цьому етапі вирішується питання про порушення, закриття або відмову в порушенні кримінальної справи. З моменту встановлення особи, підозрюваної у вчиненні вбивства, і визначення ступеня її вини вирішується питання про пред'явлення їй обвинувачення.

З моменту пред'явлення обвинувачення починається наступний етап розслідування вбивства. Для цього етапу характерно проведення таких слідчих дій: допит обвинуваченого; повторний допит свідків і очевидців, очна ставка; відновлення обстановки і обставин події; проведення комплексних, повторних, судово-медичних та інших криміналістичних експертиз.

Заключний етап розслідування вбивства являє собою складання обвинувального висновку. Не варто забувати, що при розслідуванні серійних вбивств протягом усіх трьох етапів розслідування злочинів слідчий повинен пам'ятати про версії «серійності» і віднесення даного злочину до певної серії. У зв'язку з тим, який обсяг відомостей і доказів зібраний на початковому етапі розслідування вбивства, слідчий може побудувати можливі версії вчинення злочину. В залежності від версії складається типова (певна) слідча ситуація, вирішуються певні завдання і визначаються найбільш точні і необхідні напрямки розслідування в данній ситуації.

Типові слідчі ситуації — це комплекс вихідної інформації, якою володіє слідчий на тому чи іншому етапі розслідування вбивства. Зміст слідчої ситуації становлять: 1) наявні і зібрані у справі докази; 2) інша інформація, що має значення для справи; 3) дані про джерела отримання цієї інформації. Ситуації можуть бути типовими і конкретними. Для серійних вбивств характерними є типові слідчі ситуації. Ситуації можуть складатися в цілому по справі або при проведенні певних слідчих дій. Ситуації можуть бути конфліктні і безконфліктні. Слідчі ситуації при розслідуванні серійних вбивств характеризуються наявністю або відсутністю трупа, обсягом відомостей про особу мертвого (жертву), особу, яка вчинила вбивство (вбивцю), мотиви вбивства. При розслідуванні серійних вбивств можуть виникнути такі типові слідчі ситуації:

Слідча ситуація 1

Вбивство вчинене в умовах очевидності і відомий підозрюваний. Мотивами таких вбивств зазвичай бувають хуліганські мотиви, що переходять в сплеск негативних емоцій і стан, коли злочинець психічно невірноважений. При цьому може бути наявним факт розпиття жертвою і злочинцем спиртних напоїв. При виборі певного напрямку розслідування слідчий складає план проведення тактичних операцій і окремих слідчих дій, які, на його думку, необхідно провести для вирішення поставлених завдань.

При слідчій ситуації, що склалася, необхідно провести такі слідчі дії: а) затримання підозрюваного; б) його особистий обшук і допит; в) вилучення одягу і взуття підозрюваного для проведення експертизи; г) освідчення підозрюваного (проведення судово-медичної експертизи для визначення причини смерті); д) огляд місця події; е) огляд житла і місця роботи жертви; ж) встановлення і допит свідків і очевидців; з) обшук житла і місця роботи підозрюваного для знаходження слідів злочину і знарядь вчинення злочину; і) призначення судово-медичної експертизи для дослідження трупа жертви; к) призначення експертизи для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі з предметним описом засобів вчинення злочину.

Одним з видів такої ситуації є вбивство при відсутності очевидців, коли підозрюваний признається в його вчиненні. В такому випадку варто очікувати змін у свідченнях підозрюваного, висунення ним на свій захист і для виправдання версії про те, що вбивство вчинила інша людина, або версії про необхідну оборону. Необхідно перевірити версію про самообмову. При такій ситуації проводяться всі вищезазначені слідчі дії.

Слідча ситуація 2

Знайдено труп людини, особа якої встановлена при проведенні початкових слідчих дій, в процесі огляду місця події і трупа, проте злочинець, який вчинив вбивство, не встановлений. В такій ситуації перед слідчим стоїть завдання по встановленню: 1) особи злочинця і його розшук; 2) засобів вчинення злочину; 3) свідків; 4) мотивів вчинення злочину; 5) механізму вчинення вбивства.

Як вже було вище сказано, початковими слідчими діями в такій ситуації є огляд місця події і огляд трупа. Одночасно проводяться оперативно-розшукові заходи з виявлення свідків, які знайшли труп і повідомили про це в міліцію,

свідків і знайомих, які знали жертву, а також проводяться оперативно-розшукові заходи по встановленню і розшуку злочинця по «горячих слідах». До початкових слідчих дій належать: а) огляд місця події і трупа; б) допит свідків; в) призначення судово-медичної і криміналістичної експертизи; г) затримання, особистий обшук і допит підозрюваного; д) проведення слідчих дій по розшуку і виїмці знарядь вчинення вбивства; е) обшук житла і місця роботи підозрюваного для знаходження слідів злочину і засобів вчинення злочину; ж) огляд житла і місця роботи жертви; з) призначення судово-медичної експертизи для дослідження трупа жертви; призначення експертизи для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі з предметним описом знарядь вчинення злочину.

Коло свідків і знайомих визначається необхідністю встановити, кому була вигідна смерть потерпілого і яким може бути мотив вбивства: крадіжка, сексуальний мотив, мотив, пов'язаний з деловими і робочими відносинами.

Слідча ситуація 3

Знайдено невідомий труп або частини трупа. Мотиви вчинення такого вбивства не встановлені і можуть бути різними. Завданням, яке ставиться перед слідчим в такій ситуації, є встановлення: 1) особи трупа або ідентифікація частин трупа; 2) місце вчинення вбивства і місце знайдення частин трупа; 3) особи злочинця; 4) мотив і механізм вчинення вбивства; 5) свідків; 6) засобів вчинення злочину і знарядь, з допомогою яких труп був розчленований.

У цій ситуації для вирішення даних завдань проводяться такі слідчі дії: а) огляд місця події, трупа або частин трупа за спеціальними правилами огляду невідомого трупа або частин трупа; б) встановлення і допит свідків, які знайшли труп або частини трупа, і допит осіб, які повідомили про це в міліцію; в) проведення оперативно-розшукових заходів для встановлення особи померлого, мотиву вбивства; г) якщо виявляється, що є заява про зникнення людини, то труп пред'являється для впізнання особам, які заявили про такий випадок, але тільки після того, як вони будуть допитані про ознаки того, хто зник; д) призначення судово-медичної і криміналістичної експертиз; е) проведення перевірки по обліку безвісти зниклих і обліку судимих осіб; ж) проведення оперативно-розшукових заходів по встановленню особи вбивці; з) огляд житла можливої жертви; і) в випадках знайдення частин трупа в житлі підозрюваного — огляд житла останнього; к) проведення слідчих дій по розшуку і виїмці знарядь вчинення вбивства і призначення експертиз для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі, пошкоджень тканин з предметним описом знарядь вчинення злочину.

Слідча ситуація 4

Заява про зникнення людини і передбачення її вбивства. В цій ситуації спочатку варто проводити перевірку по двох типових версіях: 1) людина, яка зникла, — жива, але з якихось причин не повідомляє про себе; 2) зникла людина мертва. По першій версії при розслідуванні по факту зникнення людини виникають завдання встановити: 1) момент зникнення людини; 2) причини її зникнення; 3) місце її знаходження; 4) причини, з яких вона не може або не хоче повідомити про себе рідним та близьким.

Для розшуку людини в такій ситуації необхідно провести такі слідчі дії: 1) відібрати пояснення у особи, яка подала заяву про зникнення людини; 2) провести бесіду і відібрати пояснення у сусідів, знайомих, товаришів по службі, які спілкувалися із людиною, що пропала; 3) провести огляд місця проживання і роботи зниклого для знайдення предметів, без яких він не міг поїхати, або документів, які можуть пояснити мотиви зникнення; 4) даються запити в відділення міліції: про можливе затримання, піддання арешту за вчинене правопорушення, в ізолятори тимчасового тримання затриманих і арештованих, в лікарні: чи не перебуває на стаціонарному лікуванні; в установи по працевлаштуванню: чи не отримувала направлення на роботу в іншу місцевість; в військовий комісаріат: чи не призвана зникла особа в ряди Збройних Сил, не повідомивши про це близьких родичів; в морг: чи немає там невідомого трупа.

При цьому ознаками вбивства можуть бути: 1) сліди крові, знайдені в квартирі зниклого або в місці його останнього знаходження; 2) наявність неприязних відносин в сім'ї, з родичами або з сусідами; 3) наявні факти погроз в адресу людини, що пропала; 4) зацікавленість когось в смерті особи, яка вважається зниклою; 5) неправдивість і суперечності в заяві про зникнення. Коли розробляється версія про те, що зникла особа мертва, то слідчий ставить перед собою завдання: 1) встановити момент зникнення людини; 2) особу жертви і коло її спілкування останнім часом; 3) причини її зникнення і смерті; 4) місце вбивства і місце знаходження трупа; 5) кому була вигідна смерть зниклої особи; 6) взаємозв'язок між злочинцем і жертвою; 7) особу злочинця; 8) мотиви і механізми вчинення вбивства; 9) коло свідків; 10) знаряддя вчинення злочину.

Переконавшись у тому, що зникла особа може бути мертвою, для порушення кримінальної справи проводяться такі слідчі дії: а) допит особи, яка заявила про зникнення; повторний огляд і обшук місця проживання зниклого; б) огляд і обшук місця, де можуть бути сховані труп чи його частини або були встановлені речові докази; в) призначення судово-медичної експертизи речових доказів; д) допит свідків; е) накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію зниклого, осіб, причетних до зникнення, і осіб, з якими зниклий міг листуватися; ж) перевірка даних зниклого по обліку даних про невпізнаних осіб; з) оперативно-розшукові заходи з розшуку і виїмки знарядь вчинення вбивства або речовини, за допомогою якої було вчинено вбивство; призначення експертиз для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі, пошкоджень тканин і предметних описів знарядь вчинення злочину; л) призначення криміналістичних експертиз.

Також в таких випадках для можливої в подальшому психологічної або психіатричної експертизи вилучають щоденники, листи, записки, різні документи зниклої особи.

Іноді виникає ситуація, коли труп так і не знаходять. Факт відсутності трупа зазвичай пояснюється тим, що він або знищений, або схований. Злочинці знищують трупи різними способами, в тому числі шляхом спалення або розчинення в якійсь хімічно агресивній рідині, наприклад в кислотах або концентрованому розчині каустичної соди.

Місця приховання трупів різні. Якщо злочинець живе в приватному будинку, труп може виявитися в підвалі, сараї, саду, городі, на присадибній ділянці. Часто трупи заривають у землю в лісі, яру, замурують у стіну будинку, що будується, скидають в криницю або колектор каналізаційної мережі, в ставок, озеро, річку, болото і т. д.

Слідча ситуація 5

Знайдено труп в обстановці, яка дає можливість передбачати, що вбивство вчинено на замовлення. Ознакою такого вбивства може бути наявність трупа політичного діяча, журналіста, працівника правоохоронних органів, банкіра, бізнесмена, комерсанта, члена організованої злочинної групи.

Завданням, яке ставиться перед слідчим в такій ситуації, є встановлення: 1) особи жертви; 2) зв'язків і кола спілкування жертви; 3) мотивів і механізмів вчинення вбивства; 4) свідків; 5) осіб, кому була вигідна смерть зниклого; 6) особи злочинця або злочинців і їх розшук; 7) знаряддя вчинення злочину.

Для вирішення цих завдань проводяться такі слідчі дії і оперативно-розшукові заходи: а) огляд місця невпізаного трупа або частин трупа за спеціальними правилами огляду невпізаного трупа або частин трупа; б) встановлення особи жертви; огляд житла і місця роботи жертви; в) встановлення і допит свідків і очевидців; г) проведення оперативно-розшукових заходів по розшуку і виїмці знарядь вчинення вбивства або речовини, за допомогою якої було вчинено вбивство; е) призначення експертизи для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі, пошкоджень тканин і предметних описів знарядь вчинення злочину; ж) призначення криміналістичних і судово-медичних експертиз; з) експертизи речових доказів; і) допит рідних, близьких; к) накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію.

У цій ситуації після огляду місця події і трупа в першу чергу вилучаються комерційні документи, диски, дискети, різні касети, комп'ютер банку політичного діяча, журналіста. Вилучаються особисті документи вбитого, календарі, телеграми, записи на автовідповідачі для дослідження їх для з'ясування, кому була вигідна смерть даної людини, а також для встановлення її зв'язків.

Ця ж мета переслідується при допитах свідків. Одночасно дається доручення органам дізнання при встановленні можливого замовника вбивства, його організатора, посередника, виконавця, співучасників. У всіх підозрюваних при наявності підстав проводяться обшуки. У вилученні інформаційної техніки повинен брати участь спеціаліст, всі його дії і пояснення повинні бути поступово записані на відеоплівку, а в протоколі слідчої дії повинні бути вказані коди дискет, якщо є така можливість

Слідча ситуація 6

Знайдено труп або встановлено зникнення особи в обстановці, що дає підстави передбачати вчинення вбивства для заволодіння житлом. Основним завданням, яке стоїть перед слідчим, є встановлення: 1) особи жертви; 2) зв'язків і кола спілкування жертви; 3) мотивів і механізму вчинення вбивства; 4) свідків; 5) осіб, яким була вигідна смерть даної особи; 6) особа злочинця; 7) знаряддя вчинення злочину або речовини, за допомогою якої було вбито жертву.

Тактичні операції, які необхідно провести в ситуації, що склалася, полягають у такому: а) огляд місця події і трупа; б) проведення слідчих дій по встановленню особи жертви; в) огляд житла і місця роботи жертви; г) допит свідків; д) проведення оперативно-розшукових заходів з встановлення особи вбивці; е) проведення слідчих дій з розшуку можливого вбивці; ж) проведення слідчих дій по розшуку і виїмці знарядь вчинення вбивства або речовини, за допомогою якої було вчинено вбивство; з) призначення судово-медичної і криміналістичної експертиз. Крім того, проводиться знаходження, вилучення, огляд і дослідження документів на квартиру або будинок, про приватизацію житлового приміщення і про перехід права власності на житло від потерпілого іншій особі: доручення на розпорядження майном, договору купівлі-продажу, договору дарування, заповіт. Документи перевіряються з точки зору їх правильного складання і засвідчення в відповідних державних органах і відповідності підписів.

Як свідки допитуються рідні, сусіди за останнім і попереднім місцем проживання, знайомі, колеги за останнім і попереднім місцем роботи про фізичний і психічний стан жертви, про його наміри щодо розпорядження своєю квартирою, будинком, цінностями, заощадженнями, про відносини із спадкоємцями і тими особами, до яких перейшло право на квартиру та інше майно жертви. Допитуються особи, які оформили і підписували документи на квартиру та інше майно. Для дослідження підписів проводяться різні криміналістичні експертизи.

Слідча ситуація 7

Дана слідча ситуація передбачає можливість вчинення вбивства, інсценування під самогубство, нещасний випадок або природну смерть. До інсценування частіше вдаються: 1) близькі родичі потерпілого, від яких оточуючі завжди очікують відповіді, що ж трапилось з вбитим; 2) наймані вбивці.

Інсценується подія, яка в даній обстановці може виглядати правдиво: а) задушивши людину, інсценують самоповішення (самогубство); б) вбито з вогнепальної зброї, інсценують самогубство з вогнепальної зброї або нещасний випадок від необережного поводження зі зброєю; в) втопив померлого, — нещасний випадок у воді; г) порушив тормозну систему автомашини, — смерть в автокатастрофі; д) вбивство в квартирі інсценують під нещасний випадок смерті від побутових пристроїв. За останні роки до інсценувань вдаються професійні вбивці, щоб сховати сліди злочину.

У даній ситуації успіх розслідування полягає в одночасній перевірці протилежних версій: 1) вбивство — самогубство; 2) вбивство — нещасний випадок; 3) вбивство — природна смерть. З кожної версії будується уявна модель передбаченої події, слідоутворення і проводиться пошук обов'язкових слідів. У вигляді версії, що склалася при такій слідчій ситуації, виникають завдання: 1) огляд місця вчинення злочину і знаходження трупа; 2) встановлення: особи жертви і її психічного стану за життя; кола спілкування; свідків і очевидців; особи злочинця; 3) осіб, кому була вигідна смерть жертви; 4) знаряддя вчинення злочину; мотивів і механізму вчинення вбивства.

Тактичні операції для вирішення цих завдань, полягають у такому: а) огляд місця вчинення злочину і місця знаходження трупа; б) огляд трупа; в) проведення оперативно-розшукових заходів по встановленню особи жертви і її «психологічного портрету»; г) проведення оперативно-розшукових заходів по встановленню особи вбивці; д) допит свідків і очевидців; е) проведення слідчих дій по розшуку і виїмці знарядь вчинення вбивства або речовини, за допомогою якої було вчинено вбивство; ж) призначення експертизи для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі з предметним описом вчинення злочину; і) огляд транспортного засобу, якщо вбивство відбулося в автомобілі; к) огляд вогнепальної і холодної зброї, проведення балістичної експертизи, якщо вбивство вчинено з його застосуванням.

При огляді місця події і трупа обов'язково проводиться пошук негативних обставин відносно кожної версії. Ця ж мета переслідується при допиті свідків, призначенні судово-медичної експертизи підозрюваного.

Досконало вивчається особа потерпілого, для чого досліджуються різного роду записи, документи, листування, допитуються свідки з його оточення в останній час перед смертю і які знали його в інші роки, щоб з'ясувати чи був у нього мотив на самогубство і яким був його психічний стан.

Слідча ситуація 8

Знайдено труп новонародженого або зниклої новонародженої дитини. Дана слідча ситуація є своєрідною тому, що вид такого серійного вбивства зустрічається вкрай рідко, проте все ж таки зустрічається. Перед слідчим одразу ж виникають завдання встановити: 1) батьків дитини; 2) стать, вік та особу дитини; 3) обставини, за яких дитину вбито; 4) чи є мати вбивцею дитини або ж вбивця інша особа; 5) знаряддя вчинення вбивства; 6) мотиви вчинення вбивства.

У такій ситуації варто провести тактичні операції: а) огляд місця знаходження тіла новонародженого і огляд трупа; б) встановлення і допит свідків, осіб, які знайшли труп і повідомили про це в міліцію; в) призначення судово-медичної, криміналістичної експертизи; г) провадження оперативно-розшукових заходів по встановленню батьків дитини; д) встановлення і допит батьків дитини і родичів; е) проведення оперативно-розшукових заходів з встановлення особи вбивці; ж) проведення слідчих дій з розшуку і виїмці знарядь вчинення вбивства, за допомогою яких вбивство було вчинено.

При виявленні трупа проводять огляд трупа і місця його знаходження, допит осіб, які виявили труп і предмети, що знаходилися при ньому. Якщо встановлені особи, які могли бачити дитину живою, їх допитують, а потім труп і речі пред'являють для впізнання. Призначаються судово-медична і криміналістична експертизи. Органу дізнання дається доручення про встановлення жінок, які були вагітні, народжували, після чого дитина зникла, а також встановлення свідків, які знають про ці факти.

При зникненні новонародженого проводять допит підозрюваного чи підозрюваної. Якщо є підстави вважати, що вбивство вчинила сама жінка, яка народила, призначають судово-медичну експертизу, проводять виїмку медичних

документів, допити свідків, дають доручення органу дізнання про провадження оперативно-розшукових заходів по виявленню трупа дитини.

В усіх ситуаціях висувають і перевіряють версії з кожної обставини, що підлягає доказуванню.

Сказане вище дозволяє зробити такі висновки: 1) серійні вбивства складні в розкритті в зв'язку з наявністю проблематики встановлення ознак «серійності»; 2) злочинцями майже завжди планується вбивство (його підготовка, вчинення і приховання); 3) характеристика жертви можливо і немає значення для вбивць, які перед собою за мету ставлять якісний показник своїх жертв; 4) для вбивств на замовлення характерний не кількісний показник, а якісний.

Література

1. Андреева Л. А. Квалификация умышленных убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах: Учеб. пособие. — Ленинград: Ин-т усовершенствования следователей, 1989. — 59 с.
2. Афапасьев С. А., Ивапов В. И., Новик В. В. Особенности расследования сексуально-садистских убийств: Учеб. пособие. — СПб., 1993. — 80 с.
3. Бахип В. П. Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования. — К.: Лыбидь, 1991. — С. 31.
4. Бородин С. В. Квалификация преступлений против жизни. — М.: Юрид. лит., 1977. — 240 с.
5. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. — М.: Юрид. лит., 1987. — 272 с.
6. Образцов В. А. Криминалистика: Курс лекций. — М., 1996. — С. 48.
7. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ: Монография. — О.: Юрид. л-ра, 2002.
8. Криминалистика / Под ред. В. Ю. Шепитько. — Х.: Одиссей, 2001. — С. 32.
9. Лукашевич В. Г. Проблемы оптимизации деятельности с расследования злочинів. Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті і розслідуванні злочинів / Укр. акад. внутр. справ. — К., 1996. — С. 17–26.

УДК 340.63

В. В. Сушко

ПСИХІЧНІ ПОРУШЕННЯ У ХВОРИХ ІЗ ВІЗУАЛІЗОВАНИМИ ФОРМАМИ ЗЛОЯКІСНИХ НОВОУТВОРЕНЬ У ПРАКТИЦІ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У практиці судово-психіатричної експертизи зустрічаються хворі із візуалізованими формами злоякісних новоутворень. Психічні розлади в клінічній картині візуалізованих форм злоякісних новоутворень виявляються у 45–55% хворих. Судово-психіатрична практика надає можливість вивчення широкого кола психічних розладів, що розвиваються у цих хворих [1, 186].

У сучасній психоонкології психіатр має можливість постійних зіставлень різних стадій візуалізованих форм злоякісних новоутворень і психічних порушень. Безсумнівно, такі зіставлення мають велике значення при проведенні судово-психіатричної експертизи хворих із візуалізованими формами злоякіс-